

21501-02 Raad Algemene Zaken en Raad Buitenlandse Zaken

Nr. VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG
Vastgesteld.....

Binnen de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking hebben de onderstaande fracties de behoefte vragen en opmerkingen voor te leggen aan de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over de brief inzake Geannoteerde agenda voor de extra Raad Buitenlandse Zaken Handel inzake COVID-19 van 16 april 2020 (2020Z06440).

De op 10 april 2020 toegezonden vragen en opmerkingen zijn met de door de minister bij brief van ... toegezonden antwoorden hieronder afgedrukt.

De voorzitter van de commissie,
De Roon

Adjunct-griffier van de commissie,
Meijers

Inhoudsopgave

I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Algemeen

De gevolgen van COVID-19 voor de handelsbetrekkingen

Versterken houdbaarheid van wereldwijd geïntegreerde waardeketens

Acties van de Commissie

Overig

II Antwoord / Reactie van de minister

I. Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Algemeen

De leden van de VVD-fractie danken de minister voor de toegezonden geannoteerde agenda. Zij hebben hier nog enkele vragen over.

De leden van de D66-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de geannoteerde agenda voor de extra Raad Buitenlandse Zaken Handel inzake COVID-19 van 16 april 2020 en hebben nog enkele vragen.

De leden van de GroenLinks-fractie hebben kennisgenomen van de geannoteerde agenda van de minister. Zij danken haar voor haar inspanningen en kunnen de voornomen inzet van het kabinet steunen.

De leden van de SP-fractie hebben de onderliggende stukken gelezen en bestudeerd en hebben daarover de volgende vragen en opmerkingen.

De leden van de PvdA-fractie hebben met instemming kennisgenomen van de geannoteerde agenda voor de informele RBZ Buitenlandse Zaken inzake Handel van 16 april aanstaande. Ook wensen zij gezien de raakvlakken enkele vragen te stellen over de beantwoording van het schriftelijk overleg inzake de RBZ Buitenlandse Zaken betreffende Ontwikkelingssamenwerking.

De leden van de Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie hebben met interesse kennisgenomen van de geannoteerde agenda van de Raad Buitenlandse Zaken met betrekking tot handel. Zij hebben daarover enkele vragen en opmerkingen.

De gevolgen van COVID-19 voor de handelsbetrekkingen

Allereerst de lessen van COVID-19 voor de internationale handelsbetrekkingen. Het importeren van bepaalde medische goederen is cruciaal voor de aanpak van de coronacrisis. Hoewel binnenlandse productie van bepaalde goederen zoals mondklappers op gang komt, blijft de Nederlandse gezondheidszorg afhankelijk van uit het buitenland geïmporteerde goederen. De leden van de VVD-fractie menen dat in dit kader de toenemende export beperkende regels die wereldwijd worden gehanteerd zeer zorgelijk zijn. Zo werd recent bekend dat onder andere de Verenigde Staten dergelijke maatregelen overweegt voor bijvoorbeeld beademingsapparatuur, waardoor leveringen van dergelijke apparatuur bemoeilijkt zal worden. Is de minister bereid om tijdens de Raad het belang van het beperken van exportbelemmeringen op medische apparatuur aan te kaarten?

1. Antwoord van het kabinet:

Nederland zal tijdens de extra informele Raad Buitenlandse Zaken Handel over COVID-19 pleiten voor open en duurzame mondiale waardeketens. Open waardeketens zijn ook van belang voor de bevoorrading van de Nederlandse gezondheidszorg met gecompliceerde medische apparatuur die in internationale waardeketens wordt geproduceerd. Het kabinet steunt de inzet van de Europese Commissie om handelsbeperkende maatregelen op te heffen, dan wel te beperken tot het noodzakelijke minimum. Juist in een crisissituatie kunnen internationale samenwerking, dialoog en coördinatie bijdragen aan een effectieve allocatie van schaarse middelen.

De maatregelen die de Amerikaanse overheid tot op heden heeft genomen voor beademingsapparaten onder de Defense Production Act (DPA) lijken vooralsnog bij te dragen aan het realiseren van noodzakelijke productieverhoging omdat hierdoor de toelevering van materialen voor de productie van beademingsapparaten in de VS wordt gefaciliteerd. De regering blijft eventuele verdergaande inzet van de DPA door de VS volgen.

Op welke wijze voorziet zij mogelijkheden om een Europees antwoord op dergelijke maatregelen te formuleren? En deelt zij de mening van de bovengenoemde leden dat er op Europees niveau gecoördineerd gewerkt moet worden om de export van medische goederen zoals beschermingsmiddelen gaande te houden?

2. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet deelt de opvatting dat de EU eensgezind en gecoördineerd moet optreden om handelsbeperkende maatregelen zoveel mogelijk op te heffen en te voorkomen. De Europese Commissie zet zich hier in contacten met derde landen ook voor in. Zo hebben de handelsministers van de G20 op 30 maart 2020 gezamenlijk opgeroepen om handel in medische goederen en essentiële landbouwproducten open te houden. De handelsministers benadrukken in de verklaring dat noodmaatregelen om COVID-19 te bestrijden gericht, tijdelijk en niet onnodig handelsbeperkend dienen te zijn.¹ De WTO heeft de lidstaten opgeroepen om het vrij verkeer van medische goederen en medicijnen niet te belemmeren. Waar handelsbelemmeringen opduiken, dienen de Commissie, de lidstaten en het Europese bedrijfsleven zich gezamenlijk in te zetten om deze te adresseren.

De leden van de VVD-fractie lezen in de geannoteerde agenda dat de minister de inzet van de Commissie deelt om handelsbelemmeringen richting derde landen zoveel mogelijk te beperken of af te schaffen. Is zij met de bovengenoemde leden van mening dat dergelijke versoepelingen wel op basis van wederkerigheid dienen te gebeuren? En deelt zij in dat verband de zorgen van de bovengenoemde leden over berichten dat zendingen van reeds bestelde medische goederen onderweg naar hun eindbestemming geconfisqueerd worden door overheden van andere landen? Zo ja, kan zij dit aankaarten?

3. Antwoord van het kabinet:

EU-breed is enkel - en als tijdelijke noodmaatregel - de uitvoer van persoonlijke beschermingsmiddelen aan een vergunningenplicht onderhevig gemaakt. Waar mogelijk dringt de EU aan op brede afschaffing of beperking van handelsbeperkingen. Handelsbeperkende maatregelen zitten productieverhoging en effectieve allocatie van medische goederen in de weg. Binnen de EU is het ook van belang dat lidstaten handelsbeperkende maatregelen afschaffen. Daarom steunt het kabinet de inzet van de Commissie om ongerechtvaardigde belemmeringen op de interne markt tegen te gaan.

Ik deel uw zorgen over de effecten die handelsbelemmeringen kunnen hebben voor zendingen. Waar problemen met zendingen van medische goederen zich voordoen, zet het kabinet zich in om deze te adresseren – bilateraal in contacten met derde landen of door aan te dringen op actie in EU-verband.

Naast corona-gerelateerde handelsbelemmeringen nemen ook het aantal handelspolitieke maatregelen dat niet toeziet op medische goederen toe. De leden van de VVD-fractie hebben dit al eerder geagendeerd, onder meer via de motie Weverling/Amhaouch (Kamerstuk 21501-02, nr. 2123). Kan de minister delen op welke wijze tot dusver uitvoering is gegeven aan deze motie?

---

¹ Zie https://g20.org/en/media/Documents/G20_Trade%20&%20Investment_Ministerial_Statement_EN.pdf.

Op welke termijn wordt de Kamer conform de motie uitgebreider geïnformeerd over de impact van het coronavirus op de wereldhandel?

4. Antwoord van het kabinet:

Het duurt enige tijd voordat internationale handelscijfers beschikbaar worden. Naar verwachting komt het CBS begin mei met informatie over handelscijfers voor Nederland sinds maart 2020. Wanneer meer bekend is over de effecten van het coronavirus op de wereldhandel, zal ik uw Kamer hierover informeren. De verwachting is evenwel dat de negatieve effecten door de verstoring van internationale waardeketens en internationale vervoersstromen zeer fors zullen zijn.

In de tussentijd staan wereldwijd onze ambassades in contact met Nederlandse bedrijven om hen te helpen met problemen waar zij in het buitenland tegenaan lopen als gevolg van de coronacrisis. Ook nationaal overlegt het kabinet regelmatig met het internationaal opererend Nederlands bedrijfsleven over de knelpunten waarmee zij geconfronteerd worden en mogelijke oplossingen voor nu en ná de crisis. Zo namen de staatssecretaris van Financiën (Fiscaliteit en Belastingdienst) en ikzelf op 26 maart jl. deel aan een door de ondernemersorganisaties opgezette conference call met vele internationaal opererende bedrijven en branches. Na afloop heeft het kabinet maatregelen gepresenteerd om handelsstromen op gang te houden.² Daarnaast heeft het kabinet in het kader van de coronacrisis contact met VNO-NCW/MKB Nederland over een actieagenda voor internationale handel nu en in de toekomst. Het kabinet werkt ook nu reeds aan het oplossen van knelpunten waar het Nederlands bedrijfsleven tegenaan loopt op bijvoorbeeld de interne markt, in relatie tot de handelspolitiek en exportfinanciering. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven, waarbij ook nieuwe knelpunten worden geïdentificeerd en opgepakt als deze zich voordoen.

Wereldwijd worden steeds meer exportverboden voor bijvoorbeeld (agro-)grondstoffen ingesteld, hetgeen vaak negatief doorwerkt in allerlei sectoren van de economie die als onderdeel van een waarde- of productieketen gebruik maken van dergelijke grondstoffen. Naar de mening van de leden van de VVD-fractie zijn dergelijke maatregelen zeer nadelig voor de wereldwijde economie en de stand van de wereldhandel, die als gevolg van de coronacrisis toch al een flinke klap krijgt. De bovengenoemde leden vernemen dan ook graag van de minister hoe dergelijke maatregelen vanuit een Europees verband tegengegaan kunnen worden. Kan de minister delen in hoeverre er vanuit de Unie druk wordt uitgeoefend op landen die dergelijke maatregelen nemen? Kan zij delen op welke wijze wordt gemonitord of dergelijke maatregelen binnen de afgesproken handelsafspraken van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) vallen? Als dat niet het geval is, wordt daar door de Unie op geacteerd?

5. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet is geen voorstander van exportbeperkingen. Kwantitatieve beperkingen of discriminatoire maatregelen op de export van goederen en/of diensten zijn in beginsel in strijd met de WTO-regels. Alle WTO-leden zijn gehouden aan de WTO-regels, waaronder

---

² Zie <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/26/extra-maatregelen-om-handelsstromen-op-gang-te-houden>.

art. XI van de GATT. In dit artikel staat dat kwantitatieve exportbeperkingen in principe niet toegestaan zijn, met uitzondering van bijzondere omstandigheden, genoemd in lid 2. Lid 2(a) bepaalt dat uitvoerverboden of –beperkingen tijdelijk mogen worden toegepast om kritieke tekorten aan voedingsmiddelen of andere onmisbare producten te voorkomen of te verlichten. Daarnaast kent de WTO algemene uitzonderingsgronden (artikel XX GATT en/of artikel XIV GATS), op grond waarvan handelsbelemmerende maatregelen gerechtvaardigd zouden kunnen worden met een beroep op, bijvoorbeeld, het beschermen van het leven en de gezondheid van mens, dier of plant. Dergelijke maatregelen mogen niet arbitrair of onrechtvaardig discriminatoir zijn tussen landen waar dezelfde omstandigheden bestaan, of als verkapt doel hebben de handel te belemmeren.

Op dit moment is er veel aandacht voor handelsbeperkende maatregelen in het kader van de verspreiding van COVID-19. De WTO heeft het initiatief genomen om te inventariseren welke handelsgerelateerde maatregelen WTO-leden nemen, zodat deze inzichtelijk worden gemaakt. Als EU-bedrijven hinder ondervinden van dit soort exportbeperkingen en van mening zijn dat deze niet in lijn zijn met de WTO-regels, zal de Europese Commissie overwegen in hoeverre actie opportuun is. Voorts houden zowel de Europese Commissie als het kabinet de situatie nauwlettend in het oog, en zullen zij, indien opportuun, nadere acties ondernemen.

De leden van de CDA-fractie vragen de minister waar op dit moment de grootste handelsbeperkingen liggen en met welke landen dat is.

6. Antwoord van het kabinet:

In het licht van de huidige COVID -19 crisis nemen landen handelsbeperkende maatregelen om te voorkomen dat essentiële beschermende en/of medische goederen worden geëxporteerd om zodoende de eigen nationale gezondheidssystemen te kunnen bevoorraden. Verschillende landen hebben zulke maatregelen genomen. De impact hiervan is op dit moment moeilijk kwantificeerbaar en hangt onder andere af van de daadwerkelijke implementatie en handhaving van deze maatregelen. Daarbij speelt ook mee dat de mondiale vraag naar deze goederen de mondiale productie momenteel fors overtreft.

De Wereldhandelsorganisatie verzamelt voortdurend actuele informatie over de genomen handelsmaatregelen in verband met COVID-19, met doorverwijzingen naar overzichten van gerelateerde, waaronder handelsbeperkende, maatregelen.³ Daarnaast is op de Market Access Database van de Europese Commissie een breder overzicht met handelsbelemmeringen in derde landen te vinden.⁴

---

³ Zie https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm#faq
<https://public.tableau.com/profile/laborde6680#!/vizhome/ExportRestrictionsTracker/ListMeasures>

⁴ Zie https://madb.europa.eu/madb/barriers_crossTables.htm?isSps=false.

Tevens vragen deze leden of de handelsverdragen die afgelopen jaren zijn afgesloten op enige manier van nut zijn in de bestrijding van deze crisis. Anderzijds vragen deze leden of de minister kan aangeven of handelsakkoorden zijn geschonden.

7. Antwoord van het kabinet:

Waar in EU-handelsakkoorden afspraken zijn gemaakt over verlaging van invoerrechten of nulrechten voor medische goederen, onderdelen voor deze goederen en landbouwproducten, kan het nu voordeliger zijn om deze te importeren. Op dit moment is het probleem vooral dat er een schaarste aan deze goederen is. Hoewel handelsakkoorden bijdragen aan open, voorspelbare handel en mogelijkheden voor diversificatie bevorderen lossen zij het schaarste -probleem als zodanig niet op. Daarvoor is het van belang dat productieverhoging gerealiseerd wordt zonder verstoring van mondiale waardeketens. Handelsverdragen kunnen bijdragen aan het flexibeler en weerbaarder maken van waardeketens omdat zij voor Europese producenten de keuze uit toeleveranciers uit verschillende landen vergroten.

Het kabinet heeft op dit moment geen aanwijzingen dat afspraken in EU-handelsakkoorden geschonden worden. Wel ondervinden ondernemers soms problemen om originele exemplaren van certificaten aan te leveren. De Commissie heeft de eisen daarom tijdelijk versoepeld, bijvoorbeeld door een kopie of elektronische variant te accepteren. Ook dringt de Commissie aan op reciprociteit in partnerlanden.⁵ Verschillende landen hebben dit al gedaan.

Tijdens de Raad zal gesproken worden over de afhankelijkheid van derde landen voor medische producten en medicijnen. De leden van de CDA-fractie vragen de minister eveneens aan te geven hoe dat binnen de EU zit en op welke manier de waardeketens tussen de lidstaten in stand zijn gebleven.

8. Antwoord van het kabinet:

Productie van medische goederen en medicijnen vindt plaats in verschillende lidstaten. Zo is de EU-productie van persoonlijke beschermingsmiddelen als mondkapjes voornamelijk geconcentreerd in Duitsland, Frankrijk, Polen en Tsjechië. Productie van beademingsapparaten vindt binnen de EU onder andere plaats in Duitsland en Zweden. Ook zetten verschillende Europese bedrijven van geheel andere producten hun productieprocessen in om een bijdrage te kunnen leveren aan het acute tekort aan medische goederen.

Waardeketens van deze goederen bevinden zich in verschillende landen, binnen en buiten de EU. Veel toeleveranciers van producenten zijn op hun beurt ook afhankelijk van levering van grondstoffen en onderdelen die elders vandaan komen. Het is dan ook een uitdaging om productie van alle materialen en onderdelen uit de waardeketens zonder

---

⁵ Zie ook <https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/berichten/nieuws/douane/coronacrisis-tijdelijke-maatregel-oorsprongscertificaten>.

vertraging op te schalen. Daarom is er een gezamenlijk belang om verstoringen in de toelevering en productie door handelsbeperkende maatregelen te voorkomen.

De leden van de CDA-fractie vragen de minister op te brengen de exportbeperkingen richting Afrika op te heffen en waar mogelijk handel met Afrika te stimuleren. Tevens vragen deze leden de minister om aan te geven welke barrières het grootst zijn in de handel met Afrika.

De leden van de CDA-fractie vragen voorts aan de minister om in te brengen hoe Afrika ondersteund kan worden met de benodigde (betaalbare) medische apparatuur en gezondheidszorg materialen en voedsel in relatie tot COVID-19.

9. Antwoord van het kabinet:

De EU heeft enkel en als tijdelijke noodmaatregel de uitvoer van persoonlijke beschermingsmiddelen aan een vergunningenplicht onderhevig gemaakt. De verordening achter die plicht voorziet in de mogelijkheid om een exportvergunning te verstrekken voor bijvoorbeeld zendingen van humanitaire organisaties die noodvoorraden verstrekken in het kader van humanitaire hulp. Indien de Commissie een voorstel doet om exportbeperkingen voort te zetten, zal de regering bovendien kritisch kijken naar de noodzaak, duur en reikwijdte hiervan.

Het Kabinet is van mening dat de handel met Afrikaanse landen waar mogelijk in stand moet blijven. Het voorkomen van onnodig handelsbeperkende maatregelen op het gebied van essentiële medische goederen en landbouwproducten is een gezamenlijk belang. Deze beperkingen kunnen mondiale waardeketens verstoren en de productie en toedeling van deze producten bemoeilijken. Tijdens de extra ingelaste informele RBZ/ Handel op 16 april zal Nederland dan ook aandacht vragen voor het belang van open en duurzame mondiale waardeketens. Verder is het kabinet er voorstander van dat de Europese Commissie de handelsrelatie met Afrikaanse landen verder intensiveert door onder meer de Economische Partnerschap Overeenkomsten met Afrikaanse landen te versterken. Voor antwoord op de vraag welke handelsbarrières het grootst zijn in relatie tot COVID-19, verwijs ik u naar het antwoord op vraag 6.

Op 14 april jl. heb ik u geïnformeerd dat per direct EUR 100 miljoen op de BHOS-begroting wordt vrijgemaakt ten behoeve van het bestrijden van de COVID-19 pandemie in ontwikkelingslanden en het mitigeren van de sociaaleconomische effecten (Kamerbrief inzake Nederlandse inzet bestrijden coronacrisis, d.d. 14 april 2020). De bijdragen uit dit steunpakket van EUR 100 miljoen zijn bedoeld voor preventie in de armste landen, het lenigen van humanitaire noden en de versterking van sociaaleconomische weerbaarheid en macro-economische stabiliteit van lage-inkomenslanden. Deze steun wordt zo veel mogelijk verleend via reeds bestaande financieringskanalen en coördinatiestructuren. Nederland blijft daarbij consequent aandacht vragen voor vrouwen, meisjes en kwetsbare groepen zoals vluchtelingen, ontheemden en irreguliere migranten. Zoals vermeld in het verslag van de Raad Buitenlandse Zaken Ontwikkelingssamenwerking (d.d. 14 april 2020) stelt de EU een steunpakket van EUR 15,6 mrd ter beschikking om buiten de EU de gevolgen van de COVID-19 pandemie te beperken. In de Commissiemededeling over dit steunpakket is expliciete aandacht voor het behoud en de ontwikkeling van duurzame en houdbare internationale waardeketens. Nederland steunt deze inzet.

De leden van de D66-fractie horen graag van de minister of de WTO-top in Kazachstan in juni doorgang zal vinden en of hier anders alternatieven voor worden gezocht.

De aan het woord zijnde leden horen ook graag van de minister of er positieve ontwikkelingen te melden zijn binnen de WTO hervormingsagenda van de EU in het licht van de COVID-19 crisis.

10. Antwoord van het kabinet:

De Ministeriële Conferentie van de WTO die gepland was voor 8-11 juni 2020 is uitgesteld. Op dit moment consulteert de DG van de WTO de lidstaten over een geschikt moment voor deze top.

Op 27 maart zijn 16 WTO-leden, waaronder de EU, het eens geworden over de uitwerking van het Multi-Party Interim Arrangement (MPIA).⁶ Deze noodoplossing zorgt ervoor dat beroepen die gewoonlijk zouden worden gehoord door het Appellate Body nu kunnen worden gehoord door arbiters. Deze afspraken gelden tussen de deelnemende partijen voor de duur dat het Appellate Body niet operationeel is. Het kabinet verwelkomt deze overeenkomst en kijkt ernaar uit dat akkoord in werking zal treden na notificatie aan de WTO. Het kabinet blijft echter streven naar een duurzame en inclusieve multilaterale oplossing, inclusief de VS .

Ook vragen de leden of de minister mogelijkheden ziet om in EU-verband tijdens deze crisis eerdere EU-voorstellen kracht bij te zetten.

11. Antwoord van het kabinet:

Sinds enkele weken worden er geen vergaderingen meer gehouden bij de WTO. Dit betekent dat verschillende onderhandelingsprocessen zijn opgeschort dan wel vertraagd. Langzaam maar zeker wordt een manier gevonden om de onderhandelingsprocessen in digitale vorm weer op te starten. Het kabinet zal hier tijdens de ingelaste RBZ Handel inzake COVID-19 steun voor uitspreken alsmede voor het voortzetten dan wel intensiveren van lopende onderhandelingen.

Versterken houdbaarheid van wereldwijd geïntegreerde waardeketens

Ten tweede de problematiek rondom het beschermen van internationale waarde- en productieketens. In dit verband delen de leden van de VVD-fractie de zorgen van de minister over de kwetsbaarheid van dergelijke ketens, zeker in tijden van crisis. Zij steunen de minister dan ook in de stellingname dat geanalyseerd moet worden welke impact de afhankelijkheid van bepaalde landen ten aanzien van de productie van bepaalde medische goederen heeft. Kan de minister verder toelichten wat er concreet voorgesteld wordt met 'de mogelijkheid om afspraken

---

⁶ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/march/tradoc_158684.pdf

te maken binnen het raamwerk van de WTO om te verzekeren dat in tijden van crisis de internationale handel in schaarse medische goederen gereguleerd wordt'?

12. Antwoord van het kabinet:

De Corona-crisis laat zien dat bepaalde goederen, die onder normale omstandigheden voldoende voorhanden zijn, in korte tijd relatief schaars kunnen worden. Dat is vooral een probleem als het gaat om essentiële goederen zoals persoonlijke beschermingsmiddelen of beademingsapparatuur. In een dergelijke situatie van schaarste leidt het normale prijsmechanisme tot ongewenste uitkomsten: de prijzen gaan omhoog en producten zijn slechts beschikbaar voor degene die de hoogste prijs kan betalen. Een ander onwenselijke uitkomst is dat landen die wel over productiecapaciteit beschikken hun grenzen sluiten voor export. De beslissing over een 'ethische' verdeling van dit soort goederen kan niet alleen over gelaten worden aan individuele bedrijven, hoe welwillend en verantwoord deze ook zijn. Een vorm van overheidsregulering lijkt noodzakelijk. Een dergelijke regulering op nationaal niveau is geen oplossing, vandaar het voorstel om hier op internationaal/mondiaal niveau aan te werken.

Hoewel het in de huidige crisis gaat om tekorten aan persoonlijke beschermingsmiddelen of beademingsapparatuur, kan het bij een volgende pandemie om andere goederen en tekorten gaan. De mogelijkheid zou kunnen worden onderzocht om in WTO-kader te komen tot een *Essential Health Goods Agreement* dat de handel in schaarse, essentiële goederen tijdens een mondiale crisis reguleert. Dergelijke afspraken zouden moeten borgen dat er geen oneigenlijke handelsbarrières worden opgeworpen, alle partijen toegang hebben tot een eerlijk deel van het internationale aanbod, en ongerechtvaardigde prijsverhogingen worden voorkomen.

Hoe voorziet zij in een mogelijke volgende crisis dat dergelijke afspraken op korte termijn gehandhaafd worden, wanneer de nood aan de man is?

13. Antwoord van het kabinet:

Een mogelijk initiatief om afspraken te maken over de allocatie van schaarse goederen in tijden van crisis is een proces van lange adem. De gedachtevorming hierover, inclusief over de handhaving van in de toekomst te maken afspraken, krijgt juist vorm en is nog niet afgerond.

Deelt zij ook ten aanzien van dit punt de stellingname van bovengenoemde leden dat het opheffen of voorkomen van handelsbeperkingen van bepaalde medische goederen op basis van wederkerigheid tussen de Unie en derde landen dient plaats te vinden?

14. Antwoord van het kabinet:

Zie het antwoord op vraag 3.

De leden van de CDA-fractie vragen de minister een lijst met voor Nederland strategische producten en productiecapaciteiten binnen Europa op te stellen. Deze leden zijn van mening dat een volgende pandemie of andere wereldwijde crisis om heel andere producten kan vragen dan nu het geval is. Daarom achten deze leden het van belang dat de industrie flexibel wordt ingericht en eenvoudig van productielijn kan veranderen om zo direct aan een veranderende behoefte te kunnen voldoen. De leden van de CDA-fractie vragen of de minister deze zienswijze deelt en eveneens van mening is dat een dergelijke weerbaarheid van de industrie op Europees niveau vorm gegeven moet worden.

15. Antwoord van het kabinet:

Juist omdat er bij een volgende pandemie of crisis behoefte kan zijn aan totaal andere (medische) producten, is het niet op voorhand mogelijk een uitputtende lijst van ‘strategische producten’ op te stellen. Daarbij gaan bedrijven zelf over het vormgeven van hun productielijnen, en niet de overheid. Het kabinet heeft daarbij grote bewondering voor de wijze waarop de Nederlandse industrie zich inzet om in te springen op de acute leveringsproblemen in de gezondheidssector. De industrie is bereid en in staat gebleken op zeer korte termijn met tal van innovatieve oplossingen te komen en productieprocessen om te schakelen om aan de ergste noden tegemoet te komen. Het kabinet ondersteunt dit actief. Waar nodig worden bedrijven en experts met elkaar in contact gebracht om zo kennis, materialen en grondstoffen bijeen te brengen opdat de slaagkans van een voorstel vergroot kan worden. Waar logistieke uitdagingen liggen, wordt bekeken of er geholpen moet worden (met luchttransport).

In de huidige fase van de coronacrisis is alle inzet er op gericht om het virus zoveel mogelijk onder controle te krijgen en te houden. Wanneer het kabinet daar in geslaagd is, komt ook een periode om te reflecteren op - en lessen te trekken uit - de manier waarop deze bedrijven een rol hebben gespeeld in het voorzien van grondstoffen, materialen en fabricage, en de manier waarop de coördinatie en governance heeft gefunctioneerd.

Deze leden vragen de minister daarom in kaart te brengen hoe essentiële producten ten alle tijden in de EU voorradig zijn of met spoed geproduceerd kan worden.

16. Antwoord van het kabinet:

Zoals aangegeven in het antwoord bij vraag 15 is het niet op voorhand mogelijk een uitputtende lijst van strategische of essentiële producten op te stellen voor een volgende pandemie of crisis. Als de huidige pandemie voorbij is, zal de EU zich moeten beraden op mogelijke strategieën om te zorgen dat tijdens een volgende pandemie of crisis de dan benodigde essentiële gezondheidsproducten beschikbaar zijn en blijven.

Deze leden vragen de minister haar Europese collega's te verzoeken om in EU-verband direct te starten met het ontwikkelen van een strategie voor de diversificatie van de waardenketen.

17. Antwoord van het kabinet:

Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 16 zal de EU zich moeten beraden op mogelijke strategieën om te zorgen dat tijdens een volgende pandemie of andere crisis de dan benodigde essentiële gezondheidsproducten beschikbaar zijn. Een van de strategieën

kan zijn het flexibeler en weerbaarder maken van internationale waardeketens. Als Europa voor een product minder afhankelijk wordt van één land of van één of enkele bedrijven, wordt de aanvoer minder kwetsbaar voor verstoringen. Diversificatie van waardeketens (als maatregel om risico te mitigeren) is in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van bedrijven, maar de overheid en de EU kunnen hierbij een faciliterende rol spelen.

De leden van de CDA-fractie vragen de minister of er een EU draaiboek is met governance structuur en richtlijnen om in tijden van crisissen als deze de vitale (markt)partijen snel te kunnen verbinden en materiaal (en/of medicijnen) vraag kunnen uitzetten.

18. Antwoord van het kabinet:

Op 19 maart besloot de Europese Commissie een strategische ‘rescEU stockpile’ te creëren van medische beschermingsmiddelen en dergelijke om EU-lidstaten te helpen bij een gezondheidscrisis. RescEU is onderdeel van het al bestaande EU Civic Protection Mechanism dat gericht is op samenwerking in geval van rampen.

Daarnaast zijn onder het Joint Procurement Agreement van de EU verschillende tenders voor aanbesteding van persoonlijke beschermingsmiddelen en medische apparaten gelanceerd. Door hun krachten te bundelen, kunnen deelnemende landen effectiever en op betere voorwaarden medische goederen aanschaffen. De Europese Commissie heeft een coördinerende rol in dit proces.

De leden van de D66-fractie merken op dat crisissituaties afhankelijkheid van de EU binnen bepaalde sectoren bloot leggen, zoals bijvoorbeeld binnen de medische sector of bij vitale communicatie-infrastructuur. De leden van de D66-fractie hebben China al vaker aangeduid als systeemrivaal van de EU. Kan de minister aangeven of zij deze analyse herkent en welke sectoren in een crisis als deze het meest kwetsbaar blijken? Is zij bereid de Commissie te vragen de geleerde lessen van deze crisis aan te grijpen om een analyse te maken van de wederkerige afhankelijkheid tussen China en de EU?

19. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet spreekt al langer met Europese partners over de EU-China relatie. De wederkerige afhankelijkheid tussen China en de EU zal naar verwachting ook de komende maanden prominent op de agenda blijven staan, onder andere in aanloop naar de speciale EU27-China top in Leipzig die vooralsnog gepland is voor september 2020.

Mondiale waardeketens hebben in belangrijke mate bijgedragen aan economische groei en efficiëntie, ook in Nederland en de EU. Tegelijkertijd, kunnen er ook kwetsbaarheden ontstaan in deze ketens, die mede door de huidige crisis worden blootgelegd. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om een te grote afhankelijkheid van één of twee producenten of van slechts enkele landen voor bepaalde onderdelen uit de waardeketen (dat geldt dus evengoed voor een overmatige oriëntatie op een ander land, dan China). Het is daarom van belang om die kwetsbaarheden in kaart te brengen en de risico's te mitigeren.

Op het gebied van economische veiligheid en technologie speelt de discussie al langer. De inzet van het kabinet is om op Europees en internationaal niveau (binnen bestaande regimes zoals het Wassenaar Arrangement) goede afspraken te maken die zowel het

functioneren van waardeketens als de veiligheidsbelangen borgen. [Aanhangsel van de handelingen nr. 2313 vergaderjaar 2019–2020].

Bovengenoemde leden zien momenteel dat waardeketens wereldwijd onder druk staan en dat dit zal betekenen dat er in de toekomst anders moet worden gewerkt en geproduceerd. Graag horen de aan het woord zijnde leden van de minister of de huidige crisis kan worden aangegrepen om de *Green Deal* centraal te zetten in toekomstig EU-handelsbeleid.

20. Antwoord van het kabinet:

De huidige crisis kan worden aangegrepen om duurzaamheid verder te integreren in de waardeketens en de economie. De Green Deal is hierbij van belang. De crisis versterkt de noodzaak voor bedrijven om economische risico's in hun waardeketens te identificeren. Tegelijkertijd wordt van bedrijven verwacht dat zij de risico's voor mens en milieu in hun waardeketens in kaart brengen en aanpakken. Het kabinet werkt samen met bedrijven en maatschappelijke organisaties, om risico's voor mens en milieu in de waardeketens in kaart te brengen en aan te pakken. Het EU handelsbeleid kan ook veerkrachtige en duurzame waardeketens stimuleren door duurzame en inclusieve handelsakkoorden af te sluiten met derde landen. Zulke handelsakkoorden stimuleren diversificatie van handel, komen groepen die door de lange termijn economische effecten van Covid-19 getroffen worden ten goede en vormen een platform voor samenwerking aan sociale- en milieudoelen.

De leden van de SP-fractie delen de zorgen over de problemen in de globale handelsketen als gevolg van de coronapandemie zoals uiteengezet door de minister in de geannoteerde agenda. De leden steunen dan ook de inzet van het kabinet om op korte termijn de handelsbarrières voor medische hulpmiddelen op te lossen. De leden van de SP-fractie vragen echter ook of er nagedacht kan worden over structurele oplossingen op lange termijn. Hier wordt al een aanzet gegeven door het belang van de 'diversificatie van waardenketens' te benoemen, maar het kabinet komt daarbij niet verder dan voorstellen voor WTO regulering tijdens (volgende) crises. Zodoende vragen de leden aan de minister ook te kijken naar de diepere oorzaken van de problemen in de handelsketen, namelijk de deregulering van handel. Is de minister het met de leden van de SP-fractie eens dat er in de afweging van het economisch belang, de veiligheid en de volksgezondheid wereldwijd in de toekomst moet worden meegenomen dat afhankelijkheid ook kan worden verminderd door de productieketens te verkorten en te verduurzamen?

21. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet meent dat de huidige mondiale schaarste aan persoonlijke beschermingsmiddelen en medische hulpmiddelen geen gevolg is van deregulering, maar van een onvoorziene snelle en sterke stijging van de vraag. De handel in deze producten is nooit gereguleerd geweest. Wel heeft de productie ervan zich in de afgelopen decennia verplaatst naar andere delen van de wereld.

Het verkorten van productieketens betekent dat er minder tussenschakels in de waardeketen, van grondstof naar eindproduct, zitten. Een kortere keten verkleint het aantal betrokken partijen en kan daarmee de aanvoer minder kwetsbaar maken voor maatregelen uit allerlei landen. Tegelijkertijd kan het ook leiden tot schaalvergroting en

een afnemend aantal producenten, en daarmee de kwetsbaarheid juist vergroten. Daarbij speelt dat bedrijven zelf bepalen hoe zij hun waardeketens vorm geven; dat doen zij niet alleen met oog voor efficiënte allocatie en kosten, maar ook risicoafweging speelt een rol. De overheid kan wel met bedrijven in gesprek gaan over kwetsbaarheid en afhankelijkheid binnen ketens.

Verduurzaming van ketens is belangrijk en het kabinet zet daar actief op in, bijvoorbeeld middels de IMVO-convenanten of door te pleiten voor eerlijke lonen. Er is geen directe relatie tussen afhankelijkheid en duurzaamheid. Nederland of de EU kan voor een bepaald product afhankelijk zijn van een paar leveranciers. Daarbij zijn kortere ketens niet per definitie duurzamer. Een efficiënte allocatie van productiemiddelen brengt ook duurzaamheidsvoordelen met zich mee.

Wat betreft duurzame handel, zijn de leden van de SP-fractie blij dat de minister het belang van het onderschrijven van de richtlijnen voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) benoemt, maar de leden vragen zich af hoe de minister dat concreet gaat maken?

22. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet zet zich in om internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) te bevorderen. Een Europees IMVO-actieplan draagt hieraan bij. Ik bespreek dit waar mogelijk in bilateraal contact met andere ministers en Europese commissarissen en ik breng dit onder de aandacht in de verschillende Raden. Ook bij de aankomende Handelsraad zal ik uiteraard het belang van duurzame en verantwoorde handel benoemen. Conform het regeerakkoord evalueert het kabinet op dit moment het IMVO-beleid en bekijkt het kabinet of en zo ja welke aanvullende maatregelen nodig zijn. Dit najaar doe ik hiervoor een voorstel op hoofdlijnen. Verdere inzet op Europese maatregelen kan hier onderdeel van zijn.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen zich af of er WTO-bepalingen zijn die diversificatie en het tegengaan van strategische afhankelijkheid in de weg staan. Zo ja, welke bepalingen zijn dat en kan het kabinet er niet op inzetten dat dergelijke bepalingen ter discussie gesteld worden? Hoe denkt de minister erover om ook in Europees verband hier op aan te dringen?

23. Antwoord van het kabinet:

De gedachtevorming over verdere diversificatie en het verminderen van strategische afhankelijkheid ten aanzien van de handel in goederen of diensten is momenteel volop in beweging. Deze discussie speelt al langer op het gebied van strategische veiligheid en technologie. Tot op heden bieden de bepalingen van de WTO de ruimte om deze discussie te voeren. Pas als er gesproken wordt over concrete maatregelen, kan worden gezien hoe deze concrete maatregelen zich verhouden tot de WTO-regels.

Het lijkt de leden van de ChristenUnie-fractie van groot belang een analyse te maken van de afhankelijkheid van enkele landen of leveranciers binnen de voor de EU strategische waardeketens. Is de minister van plan een dergelijke analyse aan de Kamer te doen toekomen,

niet alleen op het punt van afhankelijkheden in waardeketens ten aanzien van de volksgezondheid – zoals die nu pijnlijk blijken als gevolg van de coronacrisis – maar op alle gebieden die van strategisch belang zijn, bijvoorbeeld, maar niet uitsluitend, op het terrein van ICT? Op welke termijn denkt zij zo'n analyse aan de Kamer te kunnen sturen?

24. Antwoord van het kabinet:

Het in kaart brengen van afhankelijkheden in waardeketens is tot op zekere hoogte mogelijk. Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft vorig jaar een onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek gefinancierd naar import afhankelijkheden van China, Rusland en de VS (<https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/47/importafhankelijkheid-van-china-rusland-en-de-vs>). Het CBS kan de directe en indirecte afhankelijkheid van een land per sector of productcategorie vaststellen. De discussie over Europese strategische waardeketens bevindt zich nog in het beginstadium. Er tekent zich ook nog geen overeenstemming af op Europees niveau over welke waardeketens voor Europa van strategisch belang zijn en wat dit voor het Europees beleid betekent.

Is de minister het met deze leden eens dat goederen die van strategisch belang zijn in voldoende mate geproduceerd moeten kunnen worden binnen de EU? Zo ja, is zij van mening dat dit nu ook gewaarborgd is? Zo nee, waarom niet?

25. Antwoord van het kabinet:

De EU moet de strategische weerbaarheid vergroten. Dat betekent echter niet dat alle hiervoor bepalende producten binnen de EU geproduceerd moeten worden. Omdat het strategisch belang van goederen afhankelijk van de omstandigheden kan verschillen, kan dit ertoe leiden dat het in totaal om een groot aantal verschillende producten gaat, waarvan het niet aannemelijk is dat die allen in de Europese Unie geproduceerd moeten of kunnen worden. Daarnaast hebben de blootgelegde kwetsbaarheden vooral te maken met het just-in-time karakter van de aanvoerlijnen die bedrijven hanteren. Hierin verschilt het risico voor binnenlandse aanvoerlijnen niet van het risico voor wereldwijde aanvoerlijnen, en is het verkorten van die aanvoerlijnen dus niet de oplossing. De EU kan ook op andere manieren aan strategische weerbaarheid werken, bijvoorbeeld door samen met het bedrijfsleven te werken aan diversificatie van aanvoerlijnen en leveranciers. Zie ook vraag 17.

Is de minister het met deze leden eens dat het beter is te streven naar zo kort mogelijke waardeketens, ook om uit het oogpunt van milieu en klimaat inefficiënte transporten te verminderen? Op welke manier maakt dit streven deel uit van het Nederlandse beleid? Hoe denken haar Europese collega's hierover?

26. Antwoord van het kabinet:

Er is geen directe correlatie tussen de lengte en locatie van waardeketens en de leveringszekerheid of het effect op milieu- en klimaat. Kortere ketens dichterbij huis betekenen niet per definitie meer leveringszekerheid, noch een gunstiger milieu- of klimaat effect. Open waardeketens stimuleren efficiënte allocatie en concurrentie en leiden daardoor tot efficiënte productie, innovatie en de verspreiding van technologieën. Bovendien is de EU voor de overgang naar een circulaire en groene economie afhankelijk

van de import van goederen en primaire grondstoffen. Ook derde landen zijn gebaat bij de welvaart die handel oplevert om een duurzame transitie door te maken. Tenslotte kunnen transportemissies slechts een relatief klein onderdeel uitmaken van emissies in de gehele waardeketen, bijvoorbeeld bij levensmiddelen. Lokalisering is daarom vanuit zowel economisch- als milieuperspectief niet automatisch de duurzamere optie. Binnen de Raad is weinig steun voor het streven naar zo kort mogelijke waardeketens.

Mede vanuit het oogpunt van internationaal maatschappelijk verantwoordelijk ondernemen, hechten de leden van de ChristenUnie-fractie groot belang aan het concept van een leefbaar loon. Zij zouden in dat verband aan de minister willen vragen in hoeverre zij de toedeling van productie aan landen die concurrerend zijn als gevolg van lage lonen – lonen die zelfs volgens lokale maatstaven onder het leefbaar loon liggen – “efficiënt” acht? Is zij het met deze leden eens dat dit eigenlijk een vorm van oneerlijke concurrentie is en dat de EU producten die op deze manier gemaakt worden zou moeten kunnen weren? Kan de minister haar antwoord toelichten?

27. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet ziet geen mogelijkheid om producten die gemaakt zijn voor minder dan een leefbaar loon te weren van de Europese markt. Een dergelijke maatregel zou niet handhaafbaar zijn en in strijd met het WTO-recht. Het kabinet is er ook geen voorstander van. Het is beter om vanuit een positieve agenda te werken aan leefbaar loon, zoals het stimuleren van adequate minimumlonen, dan mensen in de betreffende productielanden werkloos te maken door een importverbod. Het kabinet steunt daartoe de ILO bij het berekenen van benchmarks voor deze adequate minimumlonen in landen die produceren voor de Nederlandse markt, zoals India, Vietnam, Ethiopië en Indonesië. De ILO bespreekt de uitkomsten met overheden en sociale partners ter plekke. Ook Nederlandse bedrijven kunnen via hun inkooppraktijken een positieve rol spelen bij de betaling van leefbare lonen. In de IMVO-convenanten zijn afspraken gemaakt over de naleving van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen, onderdeel hiervan is dat bedrijven risico's in hun waardeketen, zoals een gebrek aan een leefbaar loon, in kaart brengen en aanpakken. In een aantal IMVO-convenanten zijn specifieke projecten opgestart gericht op de rol die bedrijven kunnen spelen via hun inkooppraktijken bij het mogelijk maken van een leefbaar loon. Maar Nederlandse bedrijven kunnen dat niet alleen. Het kabinet stelt het belang van leefbare lonen in productieketens daarom ook internationaal aan de orde.

Deze leden vragen de minister verder of er volgens haar wel een eerlijke en efficiënte toedeling van de wereldwijde productie van beschermingsmiddelen en medische hulpmiddelen plaats zal vinden als er helemaal geen handelsbeperkende maatregelen worden ingevoerd? Is zij van mening dat er in dat geval een eerlijke verdeling naar behoefte plaats zal vinden? De leden van de ChristenUnie gaan er eerder vanuit dat in dat geval de hoogste bidders zichzelf zullen kunnen voorzien van deze middelen. Is de minister dat met hen eens? Zo nee, waarom niet?

28. Antwoord van het kabinet:

Een eerlijke en efficiënte toedeling van medische producten in tijden van crisis is een uitdaging, zoals ook uit de Corona-crisis blijkt. Handelsbeperkende maatregelen zijn over het algemeen geen oplossing, juist omdat dit ten koste zal gaan van kwetsbare landen

zonder eigen productiecapaciteit, en van de wereldwijde productiecapaciteit als zodanig. Internationale handel draagt immers ook bij aan de beschikbaarheid van grondstoffen en halffabricaten. Ook zorgt deze voor concurrentie tussen producenten van medische producten, hetgeen een gunstige invloed heeft op de prijs. Dat neemt niet weg dat de huidige crisis laat zien dat bepaalde goederen, die onder normale omstandigheden voldoende voorhanden zijn, in korte tijd relatief schaars kunnen worden. In een dergelijke situatie van schaarste leidt het normale prijsmechanisme tot ongewenste uitkomsten: de prijzen gaan omhoog en producten zijn slechts beschikbaar voor degene die de hoogste prijs kunnen betalen. Een ander onwenselijke uitkomst is dat landen die wel over productiecapaciteit beschikken hun grenzen sluiten voor export. De beslissing over een 'ethische' verdeling van dit soort goederen kan niet alleen over gelaten worden aan individuele bedrijven, hoe welwillend en verantwoord deze ook zijn. Een vorm van overheidsregulering is noodzakelijk. Een dergelijke regulering op nationaal niveau is geen oplossing; hieraan zou op internationaal niveau aan gewerkt moeten worden. Zie ook vraag 12.

Acties van de Commissie

Ten derde vragen de leden van de VVD-fractie aandacht voor de kwetsbare positie van een aantal bedrijven in vitale sectoren, welke als gevolg van de coronacrisis en de daarbij behorende koersdalingen kwetsbaarder zijn geworden voor eventuele overnames. Bovengenoemde leden menen dan ook dat het terecht is dat de Commissie wijst op deze mogelijkheid en lidstaten aanraadt om investeringsscreening zo spoedig mogelijk op orde te krijgen. De minister schrijft dat zij inzet op 'een balans tussen openheid van de EU voor directe buitenlandse investeringen' en 'het zorgdragen voor behoud van strategische weerbaarheid'. Kan de minister toelichten hoe deze balans wat haar betreft ligt? Is zij het met de bovengenoemde leden eens dat hoewel het vrije verkeer van kapitaal en de openheid van de Nederlandse economie zeer belangrijk en zeer waardevol zijn, het bijzondere tijdsvlak waarin wij ons nu bevinden en de invloed daarvan op de economie en de kwetsbaarheid van bepaalde bedrijven wellicht vragen om het leggen van deze balans op een andere wijze dan voor de coronacrisis verstandig en proportioneel zou zijn geweest?

29. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet onderschrijft de visie van de Commissie dat directe buitenlandse investeringen bijdragen aan onze werkgelegenheid, ons innovatievermogen, onze concurrentiekracht en in het algemeen aan onze economische groei. Het kabinet erkent tegelijkertijd dat de coronacrisis noopt tot extra waakzaamheid om ongewenste investeringen en overnames van bedrijven geraakt door de Corona-crisis tegen te gaan. Het kabinet steunt de oproep van de Commissie om bestaande investeringstoetsen in te zetten ten tijden van de crisis, maar wijst tegelijkertijd op de noodzaak van investeringen voor het innovatievermogen, juist in de medische sector. De balans tussen openheid en behoud van weerbaarheid, die overigens niet elkaars tegenpolen hoeven te zijn, zal per casus gevonden moeten worden.

Herkent zij hierin een verschil met de lijn van de Commissie?

30. Antwoord van het kabinet:

Nee, ook de Commissie benadrukt zowel het belang van openheid voor directe buitenlandse investeringen als de noodzaak tot behoud van weerbaarheid.

Maakt Nederland op dit moment voldoende en volledig gebruik van de bestaande screeningsmechanismen om bedrijven in vitale sectoren te beschermen?

31. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet maakt waar nodig gebruik van bestaande investeringstoetsen om ondernemingen in vitale processen te beschermen. In Nederland is een relatief groot deel van de vitale processen een overheidstaak waardoor er weinig risico is op ongewenste overnames en investeringen. Voor overige ondernemingen in vitale processen die geen overheidstaak zijn, kan er sprake zijn van een investeringstoets.

De leden van de CDA-fractie vragen de minister of er sprake is van vijandige overnames of pogingen daartoe op cruciale industrie in de bestrijding van COVID-19 door derde landen en in hoeverre nationale en Europese wetgeving toereikend is om cruciale industrie en producten in de EU te behouden.

32. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet heeft tot nu toe nog geen signalen van ongewenste investeringen en overnames bij Nederlandse COVID-19- relevante ondernemingen of instellingen. Het kabinet houdt een vinger aan de pols bij marktontwikkelingen en zal bij mogelijke ongewenste overnames en investeringen gepast reageren wanneer er risico's voor de Nederlandse publieke belangen ontstaan.

De leden van de D66-fractie zien dat de Nederlandse economie en industrie sterk verweven is met de andere EU-lidstaten. Landen die hard (economisch) getroffen worden door de COVID-19 crisis worden kwetsbaarder voor directe buitenlandse investeringen in strategische en medische industrieën. Dit brengt risico's voor vitale (medische) infrastructuur binnen de EU en Nederland. De aan het woord zijnde leden vragen de minister toe te lichten welke lidstaten nog niet voldoen aan de screeningsverordening voor directe buitenlandse investeringen (FDI), en of deze lidstaten actief bezig zijn met het implementeren van screeningmechanismes.

33. Antwoord van het kabinet:

De FDI-screeningsverordening verplicht EU lidstaten tot de inrichting van een contactpunt voor een Europees samenwerkingsmechanisme tussen de lidstaten onderling en met de Europese Commissie om beschikbare vertrouwelijke informatie over directe investeringen uit derde landen te verzamelen, te aggregeren en uit te wisselen wanneer een lidstaat van mening is dat deze investering raakt aan de openbare orde en veiligheid van die lidstaat. De FDI-screeningsverordening treedt op 11 oktober 2020 in werking. De lidstaten zijn nu in de implementatiefase van de verordening. Nederland is op koers en het kabinet verwacht dat het Nederlandse contactpunt in oktober 2020 operationeel is.

De FDI-screeningsverordening verplicht lidstaten niet tot het inrichten van investeringstoetsen. Vooralsnog beschikken veertien lidstaten, waaronder Nederland, over

verschillende vormen van investeringstoetsen. Het kabinet is daarnaast bezig met een versterking van het toetsingsregime in Nederland.

De leden van de SP-fractie zijn enigszins verbaasd over de oproep tot 'waakzaamheid' met betrekking tot het risico op vijandige overnames van essentiële onderdelen van onze maatschappij, zoals gezondheidssystemen, vanwege de lage aandelenkoersen. De leden vragen wat de minister bedoelt met waakzaamheid en op welke manier zij daar handen en voeten aan wil geven? Zijn concrete beschermende maatregelen mogelijk of is dit in strijd met het huidige handelssysteem van de WTO?

34. Antwoord van het kabinet:

Zowel in binnen- als buitenland ondervinden ondernemingen de effecten van het Coronavirus. Dit heeft niet alleen een impact op de aandelenkoersen, maar ook op de bereidheid tot het aangaan van, doorgaans risicovolle, fusies en overnames. De waardedaling op de beurs door de coronacrisis leidt daarmee niet per definitie tot een toename van vijandige overnames van Nederlandse ondernemingen, al is dit ook niet uit te sluiten, daarom is waakzaamheid geboden. Het kabinet overweegt geen maatregelen die in strijd zijn met de relevante WTO-bepalingen.

Zijn er maatregelen die de minister nu wel zou willen nemen, maar waar zij momenteel in wordt belemmerd door de huidige mondiale of Europese regels?

35. Antwoord van het kabinet:

Nee.

Is het wel mogelijk om deze vijandige overnames tegen te houden, waarvan het belang zeker nu groot is, vragen de leden?

36. Antwoord van het kabinet:

Veel beursgenoteerde ondernemingen in Nederland zijn reeds beschermd tegen vijandige overnames. Daarnaast beschikt het kabinet over zowel een wettelijk als financieel instrumentarium om ongewenste overnames of investeringen tegen te gaan wanneer deze het gevolg zijn van financiële problemen bij ondernemingen. Tegelijkertijd werkt het kabinet al langere tijd aan uitbreiding van dit instrumentarium. Zo ligt momenteel in uw Kamer het Wetsvoorstel Bedenktijd door het bestuur van een beursvennootschap voor, die aanvullende bescherming kan bieden in het geval van een vijandige overname. Uw Kamer heeft daar recentelijk het verslag over uitgebracht (Kamerstukken II 2019/20, 35367, nr. 5). Tevens ligt het Wetsvoorstel Ongewenste Zeggenschap Telecommunicatie (WOZT) (kamerstukken II 2019/20, 35 153, nr. 9) ter behandeling in uw Kamer.

Ziet de minister een kans om deze crisis te gebruiken belemmerende regels aan te passen?

37. Antwoord van het kabinet:

Naar mening van het kabinet vormen de huidige regels geen belemmering om de belangen van Nederland adequaat te kunnen borgen.

De leden van de ChristenUnie-fractie stellen hun eerder vragen ook in verband met de maatregel investeringsscreening die de EU neemt. Is die maatregel ook niet een – volgens deze leden terechte – maatregel die weliswaar de handel kan belemmeren, maar er juist voor bedoeld is om te voorkomen dat een bepaalde partij alle noodzakelijke beschermingsmiddelen en medische hulpmiddelen in handen zou kunnen krijgen? Is de minister niettemin van mening dat de verdeling van goederen altijd eerlijker en efficiënter zal zijn als er zo min mogelijk handelsbelemmeringen zijn? Kan zij dit dan toelichten?

38. Antwoord van het kabinet:

Investeringscreening is een instrument dat kan worden gebruikt om de strategische veerkracht van de EU te bewaken en ongerechtvaardigde afhankelijkheden te voorkomen. Het screenen van investeringen betreft het reguleren van overnames van Europese bedrijven, die op de interne markt opereren en aan de interne markt leveren, in het belang van de nationale veiligheid en vormt daarmee geen handelsbelemmering.

Als laatste zouden deze leden graag weten welke screeningsmechanisme Nederland kent.

39. Antwoord van het kabinet:

Nederland beschikt op dit moment over meerdere sectorale investeringstoetsen voor de financiële sector, voor de elektriciteitssector (centrales van 250 MW of meer) en voor de gassector (LNG opslag).

Momenteel werkt het kabinet aan aanvullende sectorale investeringstoetsen. Het Wetsvoorstel Ongewenste Zeggenschap Telecommunicatie (WOZT) voor een sectorale investeringstoets voor ondernemingen in de telecom- en IT-sector ligt momenteel aan uw Kamer ter behandeling voor (kamerstukken II 2019/20, 35 153, nr. 9). Het toetsingskader voor toeleveranciers voor het vitale proces Inzet Defensie verwacht het kabinet begin 2021 aan de Tweede Kamer te kunnen aanbieden.

Complementair aan de sectorale investeringstoetsen werkt het kabinet aan een breed stelsel van investeringstoetsing voor overnames en investeringen in ondernemingen die actief zijn binnen de vitale processen of werken met technologie die raakt aan de nationale veiligheid en openbare orde, maar (nog) niet binnen de reikwijdte vallen van de sectorale investeringstoetsen. Het kabinet is voornemens het wetsvoorstel hiervoor eind 2020 aan uw Kamer aan te bieden.

Overig

De leden van de CDA-fractie vragen de minister een update te geven van belangrijke lopende zaken die naar de achtergrond zijn verdrongen door de COVID-19 crisis. Te denken valt aan de verlamming van de WTO, Nederlandse staalindustrie, onderhandelingen handelsverdragen of het handelsconflict met de Verenigde Staten.

40. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet is verheugd te melden dat er vorderingen zijn op terrein van de noodoplossing ten aanzien van beroepszaken in de WTO. Op 27 maart zijn 16 WTO-leden, waaronder de

EU, het eens geworden over de uitwerking van het Multi-Party Interim Arrangement (MPIA).⁷ Deze noodoplossing zorgt ervoor dat beroepen die gewoonlijk zouden worden gehoord door het Appellate Body nu kunnen worden gehoord door arbiters. Deze afspraken gelden tussen de deelnemende partijen voor de duur dat het Appellate Body niet operationeel is. Het kabinet verwelkomt deze overeenkomst en kijkt ernaar uit dat akkoord in werking zal treden na notificatie aan de WTO. Het kabinet blijft echter streven naar een duurzame en inclusieve multilaterale oplossing, inclusief de VS.

Per 8 februari heeft de VS de sinds 2018 opgelegde staal- en aluminiumtarieven uitgebreid naar ook verwerkte producten als spijkers, schroeven en nietjes, kabels, autobumpers en tractoronderdelen. Nederland wordt door deze aanvullende maatregel nauwelijks geraakt. Het kabinet is van mening dat deze maatregelen – net als de eerdere maatregelen op staal en aluminium – niet WTO-conform zijn. Het kabinet heeft op 24 maart ingestemd met tegenmaatregelen op aanstekers en beslag voor meubelen. Het is de verwachting dat de tegenmaatregelen op 8 mei 2020 in werking zullen treden. Op terrein van de handelsbetrekking tussen EU en VS over een beperkt handelsakkoord lopen de gesprekken door.

De Europese Commissie is op 14 februari 2020 gestart met het tweede herzieningsonderzoek van de staalvrijwaringsmaatregelen. De Commissie streeft ernaar om dit heronderzoek snel af te ronden. Zowel de Europese staalindustrie als de staalverwerkende industrie worden zwaar getroffen door de COVID-crisis. Dat geldt ook voor de Nederlandse staalproducerende en staalverwerkende industrie. Nederland zet zich in voor een snelle aanpassing van de maatregelen, zodanig dat deze de Europese staalproducerende industrie de nodige ondersteuning geeft, maar waarbij de verwerkende industrie de grondstoffen die zij niet van binnen de EU kan betrekken, kan blijven importeren van buiten de EU.

De leden van de CDA-fractie vragen de minister aan te geven hoe het staat met de onderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk over een toekomstig handelsverdrag.

41. Antwoord van het kabinet:

De vorige onderhandelingsronde beginnend op 18 maart heeft vanwege Covid-19 geen doorgang kunnen vinden. De Europese Commissie heeft wel op 18 maart conceptteksten voor een toekomstig partnerschap gepubliceerd op haar website. Het VK heeft zijn conceptteksten in vertrouwelijkheid gedeeld met de Europese Commissie. De Europese Commissie en het VK voorzien een volgende onderhandelingsronde via videoverbinding in de week beginnend op 20 april.

De leden van de CDA-fractie vragen de minister, nu de EU een nieuw plan voor de industriepolitiek heeft gepresenteerd, hoe deze wordt vertaald naar de individuele landen en wat dit betekent voor re-shoring van Europese bedrijven in bijvoorbeeld Azië terug naar Europa.

---

⁷ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/march/tradoc_158684.pdf

42. Antwoord van het kabinet:

De Europese industriestrategie van de Europese Commissie is een mededeling, die de komende tijd door de Commissie zal worden uitgewerkt in concrete voorstellen. Het is nu nog te vroeg om aan te geven hoe de strategie zal worden vertaald naar individuele lidstaten. De strategie beoogt onder meer de concurrentiekracht van de Europese industrie te versterken, hetgeen een positief effect kan hebben op de aantrekkelijkheid van de EU voor bedrijven in de industrie. De Kamer wordt naar verwachting volgende week geïnformeerd over deze mededeling middels een BNC-fiche.

De leden van de CDA-fractie vragen de minister hoe de invloed van China en Rusland op lidstaat niveau is toegenomen door toenemende afhankelijkheid van medische producten.

43. Antwoord van het kabinet:

De coronacrisis stelt de gehele wereld voor ongeëvenaarde uitdagingen. Internationale solidariteit is essentieel. Verschillende landen van buiten de EU stellen expertise en materieel ter beschikking aan EU-lidstaten, zo ook China en Rusland. Tegelijkertijd moeten we onze ogen er niet voor sluiten dat geopolitieke spelers ook politieke beweegredenen kunnen hebben voor de manier waarop ze omgaan met de crisis. Een eventuele toename van invloed als gevolg hiervan valt echter niet te meten of kwantificeren. Het illustreert wel het belang van een sterk gemeenschappelijk antwoord van de EU – binnen de Unie en daarbuiten – op deze crisis. Dat maakt de Unie als geheel minder vatbaar voor pogingen van derde landen om de crisis geopolitiek te benutten.

Ten slotte vragen de leden van de CDA-fractie de minister in het verslag ook kort weer te geven wat ze namens Nederland precies heeft gebracht in de drie minuten spreekijd die ze heeft.

44. Antwoord van het kabinet:

Zoals gebruikelijk zal in het verslag dat de Kamer toegaat na afloop ook worden ingegaan op de Nederlandse inbreng.

De leden van de GroenLinks-fractie maken graag van de gelegenheid gebruik om enkele vragen te stellen over de door de minister aangekondigde verruiming van de exportkredietverzekeringen (ekv's).

De leden van de GroenLinks-fractie vragen of de Kamer inzicht kan krijgen in de budgettaire consequenties van de aangekondigde verruiming van de ekv's. Wordt hiervoor extra budget gereserveerd, en zo ja, van welke post is dit geld afkomstig?

45. Antwoord van het kabinet:

Bij de totstandkoming van de noodmaatregelen op het terrein van de ekv is er rekening mee gehouden dat deze op de middellange termijn kostendekkend moeten zijn. Dat betekent dat in sommige gevallen de premies ook zullen stijgen. Er wordt geen extra

budget voor de ekv, die op de begroting van het ministerie van Financiën staat, gereserveerd. Voor de volledigheid vermeldt het kabinet dat voor de ekv-faciliteit op de begroting van het ministerie van Financiën een plafond opgenomen is van EUR 10 miljard voor het bedrag dat jaarlijks aan nieuwe verplichtingen kan worden aangaan.

Beschikt de minister over uitgewerkte prognoses aan wat de uitbreiding van de ekv's de schatkist gaat kosten, en wordt daarin rekening gehouden met de ernstig volatiele economische situatie wereldwijd?

46. Antwoord van het kabinet:

Zie het antwoord op vraag 45.

De leden van de GroenLinks-fractie vragen de minister nader toe te lichten wat zij precies bedoelt met “verruiming van de mogelijkheden voor binnenlandse dekking, wordt het landenbeleid flexibeler en is voor meer landen dekking te verkrijgen. Ook worden procedures verruimd en versneld en wordt een hoger percentage werkkapitaal gedekt.”⁸ Kan de minister per maatregel specifiek aan de Kamer beschrijven wat de maatregel precies inhoudt?

Antwoord van het kabinet:

Hieronder treft u per maatregel een toelichting aan:

a. Het mogelijk maken van dekking op kortlopende exportkredieten.

Dit betekent dat de Staat exportkredieten met een looptijd van korter dan twee jaar in verzekering gaat nemen. Hiermee is vooral de Nederlandse export op hoge inkomenslanden (EU –en OECD landen) geholpen. Normaal gesproken kan de Staat geen kortlopende exportkredieten in verzekering nemen omdat dit in de normale situatie door de markt bediend wordt en in strijd is met de mededeling van de EC ten aanzien van kortlopende exportkredieten (2012/C392/01). De Commissie heeft deze mededeling opgeschort tot eind dit jaar vanwege de economische situatie en terugtrekkende markt. Tot die tijd is de Staat bereid om deze kortlopende transacties in verzekering te nemen.

b. Het in verzekering nemen van transacties die indirect export gerelateerd zijn.

Dit betekent dat de Staat binnenlandse transacties die indirect aan Nederlandse export gerelateerd zijn, in verzekering gaat nemen. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld het in verzekering nemen van Nederlandse toeleveranciers aan een Nederlandse exporteur.

c. Het leveren van maatwerk binnen het landenbeleid.

Dit betekent dat de Staat kan besluiten een transactie op een land te accepteren terwijl de landlimiet wordt overschreden. Ook kan deze maatregel tot gevolg hebben dat de Staat besluit een transactie op de overheid van een land toch te accepteren terwijl transacties er formeel gezien op gesloten zijn.

---

⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/26/extra-maatregelen-om-handelsstromen-op-gang-te-houden>

d. Het bieden van ekg (exportkredietgaranties) op bestaande door ekv gedekte leningen.

Dit betekent dat de Staat naast het bieden van ekg op nieuwe door ekv gedekte leningen ook ekg kan bieden op bestaande door ekv gedekte leningen. Voor deze noodmaatregel geldt wel dat het nog uit nadere toetsing moet blijken dat het bieden van ekg op bestaande door ekv gedekte leningen in overeenstemming is met de Europese staatssteunregels.

e. Het verhogen van het gedekte percentage op contragaranties en werkkapitaaldekkingen.

Dit betekent dat de Staat in plaats van 80 procent 90 procent dekking gaat bieden op contragaranties en werkkapitaaldekkingen. Dit wordt toegestaan door de tijdelijke staatssteunkaderregeling in het kader van COVID die de EC op 19 maart jl. heeft aangenomen. Normaal gesproken is 80 procent het maximaal toegestane dekkingpercentage op contragaranties en werkkapitaaldekking.

Voor wat betreft het versnellen van processen geldt dat exporteurs voor spoedeisende zaken als gevolg van de Corona crisis gebruik kunnen maken van een fast track goedkeuringsproces bij Atradius DSB. Door middel van dit proces kunnen bepaalde transacties snel worden goedgekeurd.

De leden van de GroenLinks-fractie gaan er vanuit dat de verruiming van ekv's niet betekent dat soepeler zal worden getoetst op normen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen en dat er door Atradius DSB onverkort (zorgvuldige) *due dilligence* moet worden uitgevoerd. Deze leden vragen de minister dit te bevestigen.

47. Antwoord van het kabinet:

Het kabinet kan dit bevestigen.

Tot slot hebben de leden van de SP-fractie een aantal vragen die onbenoemd blijven in de geannoteerde agenda, namelijk het effect van de huidige problemen in de handelsketen op voedselzekerheid en de strijd tegen hongers. Volgens de Food and Agriculture Organisation (FAO) van de Verenigde Naties kunnen de maatregelen in strijd tegen het coronavirus een negatieve impact hebben op de voedselketen.⁹ Daarnaast zijn de voedselprijzen sterk aan het dalen door de afname van de vraag.¹⁰ Deze ontwikkelingen zullen enorme impact hebben op de voedselvoorziening in fragiele landen, waardoor hongers zal toenemen. Is de minister zich hiervan bewust? Zo ja, hoe is zij van plan dit te adresseren? Is de minister bereid dit punt op te nemen met haar Europese collega's?

48. Antwoord van het kabinet:

---

⁹ <http://www.fao.org/news/story/en/item/1268719/icode/>

¹⁰ <https://www.aljazeera.com/ajimpact/world-food-prices-plunge-virus-chokes-demand-200402085900348.html>

Het kabinet deelt de geschetste zorgen. De FAO verwacht vanaf medio april/mei verstoringen van de voedselketen, met name als gevolg van logistieke beperkingen. De beschikbaarheid van bederfelijk voedsel (groente, fruit, vlees, etc.) kan hierdoor beperkt worden. Gebrek aan buffervoorraden is volgens de FAO niet het probleem. Belangrijker is om handelsketens open te houden, om het beschikbare voedsel op de gewenste plek te krijgen en om voor de meest kwetsbaren de toegang tot voedsel te waarborgen.

De leden van de PvdA-fractie zijn positief over de per 8 april jongstleden opengestelde subsidieregeling voor huidige partners uit het maatschappelijk middenveld.¹¹ Kan de minister aangeven of het instrument op deze manier werkt en op welke termijn zij verwacht dat betreffende organisaties daadwerkelijk de budgetten versneld en flexibeler in kunnen zetten?

49. Antwoord van het kabinet:

Deze subsidieregeling stelt de partners in staat om middelen uit de huidige contracten zo flexibel mogelijk in te zetten op activiteiten gerelateerd aan de gevolgen van het COVID-19 virus. Organisaties kunnen hiervoor tot uiterlijk 7 mei 2020 voorstellen indienen. De voorstellen zullen middels een vereenvoudigde procedure binnen vier weken worden beoordeeld en goedgekeurd.

Helaas neemt dit nog in de verste verte niet de wereldwijde zorgen weg over de situatie die als gevolg van het COVID-19 virus aan het ontstaan is in lage inkomenslanden. Vindt de minister dat de Europese Commissie alsook haar lidstaten afzonderlijk op dit moment voldoende – binnen hun mogelijkheden – doen om deze landen bij te staan?

50. Antwoord van het kabinet:

In de Europese Unie staat de mondiale aanpak om de gevolgen van COVID-19 in kwetsbare en lage inkomenslanden te beperken, hoog op de agenda. De Europese Commissie publiceerde op 8 april een Mededeling waarin de *Team Europe* benadering gecombineerd met een financieel steunpakket van ruim EUR 15 mrd wordt beschreven¹². In de Raad Buitenlandse Zaken / Ontwikkelingssamenwerking werd deze inzet breed gesteund, ook door het kabinet. Op de korte termijn zal steeds meer duidelijk worden over de steunpakketten van de Europese lidstaten, zoals het recentelijk bekend gemaakte Nederlands pakket van EUR 100 mln. Het kabinet zal blijven aansturen op een substantiële Europese inzet. Voor verdere toelichting verwijs ik uw Kamer graag naar het verslag van de Raad Buitenlandse Zaken / Ontwikkelingssamenwerking van 8 april (aan uw Kamer verstuurd op 14 april jl.).

In de beantwoording van het schriftelijke overleg over de RBZ Buitenlandse Raad Ontwikkelingssamenwerking van 7 maart jongstleden (Kamerstuk 2020Z06334) stelde de

---

¹¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2020/04/08/brief-van-minister-kaag-aan-maatschappelijke-organisaties-over-subsidieregeling-voor-covid-19-gerelateerde-activiteiten>

¹² Voor de link naar de Mededeling op de website van de Europese Commissie: https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/joint-comm-2020-eu-global-response_en.pdf

minister zich in diverse gremia in te zetten om meer crediteuren te betrekken bij het betalingsmoratorium. Is de minister bereid te delen in hoeverre crediteuren hier tot nu toe gehoor aan hebben gegeven en hoe dit internationaal gemonitord wordt? En lukt het tevens om hen achter dezelfde voorwaarden te krijgen?

51. Antwoord van het kabinet:

Om de effectiviteit van het betalingsmoratorium te vergroten en de solidariteit onder crediteuren te waarborgen vindt het kabinet het belangrijk dat zoveel mogelijk crediteuren hieraan deelnemen. De Club van Parijs, G20 en het *Institute of International Finance*, als vertegenwoordiger van de private sector, staan welwillend tegenover de oproep. Er wordt momenteel gewerkt aan de gedetailleerde vormgeving van de regeling waarbij het doel is dat crediteuren zoveel mogelijk dezelfde voorwaarden hanteren.

Welke aanvullende mogelijkheden zijn er volgens de minister om ervoor te zorgen dat crediteuren daadwerkelijk (tijdelijk) stoppen met innen van geld?

52. Antwoord van het kabinet:

Zie ook het antwoord op vraag 52. De verschillende crediteuren staan welwillend tegenover het voorgenomen betalingsmoratorium. Gezien deze brede steun en de grote politieke en maatschappelijke aandacht voor de regeling verwacht Nederland dat crediteuren deze ook daadwerkelijk uitvoeren.

Tot slot op dit punt zijn de leden van de PvdA-fractie benieuwd wat de reactie is op het pleidooi van onder meer de Wereldbank, het Internationaal Monetair Fonds en Oxfam Novib om over te gaan op een (tijdelijke) onmiddellijke kwijtschelding van schulden aan deze landen.

53. Antwoord van het kabinet:

Het IMF en de Wereldbank pleitten onlangs voor tijdelijke schuldverlichting voor IDA-landen. Onder andere in de Club van Parijs en de G20 wordt momenteel gevolg gegeven aan die oproep en worden de details van de vormgeving van de regeling uitgewerkt. Het doel van dit betalingsmoratorium is om de armste landen de gelegenheid te geven om de vrijgevallen middelen te gebruiken voor de bestrijding van het virus en om de negatieve economische effecten van de pandemie op te vangen. Deze crisisregeling is niet bedoeld voor landen die kampen met meer structurele betalingsbalansproblemen en voorziet daarom niet in schuldkwijtschelding. Net als voorheen kunnen dergelijke landen bij het IMF een programma-aanvraag te doen.

In de Kamerbrief van 17 maart jongstleden over het 'noodpakket banen en economie' (Kamerstuk 35420, nr. 2) schrijft het kabinet "In deze uitzonderlijke tijden roept het kabinet alle ketenpartijen op om redelijkheid te betrachten in de prijsonderhandelingen, zodat de primaire producent – die vaak prijsnemer is – niet onevenredig hard wordt getroffen door de gevolgen van het coronavirus." Wat betekent dit in de verwachting van het kabinet, en in het bijzonder deze minister, van Nederlandse bedrijven ten aanzien van hun internationale productieketens? Kan

daarbij indien van toepassing ook worden ingegaan op het onderscheid dat daarbij wordt gemaakt tussen bedrijven die momenteel een partnerschap met de overheid of lening bij de overheid hebben? Hoe gaat de minister haar verwachtingen overbrengen aan het bedrijfsleven? Overheidssteun voor het bedrijfsleven, met name grote bedrijven, zowel in Nederland als elders, moet gepaard gaan met voorwaarden zoals het niet uitkeren van dividenden of eisen op verduurzaming en klimaatbestendigheid. En erkent de minister dat het redelijk is om van bedrijven die overheidssteun ontvangen gedurende deze crisisperiode naleving van de OESO-richtlijnen met betrekking tot multinationale ondernemingen voorwaardelijk te stellen?

54. Antwoord van het kabinet:

Een voorwaarde voor het ontvangen van overheidssteun van het ministerie van Buitenlandse Zaken zijn de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (OESO-richtlijnen), ook in deze tijd verwacht het kabinet van bedrijven dat zij hun verantwoordelijkheid hierop nemen. De overheid, het bedrijfsleven en internationale partners kunnen, om de negatieve fiscale effecten zo klein mogelijk te houden, coulance betrachten wanneer het gaat om prijsonderhandelingen en/of het innen van rekeningen van getroffen partijen en sectoren. Het ministerie van Buitenlandse Zaken en andere uitvoerders van haar instrumenten hebben frequent contact met VNO-NCW, brancheorganisaties en het bedrijfsleven om hierin steun te bieden.